

Max Paradox

PROBLEM? WYLUZUJ. OGARNIESZ TO!

Seria poradników z przymrużeniem oka ;)

Moje Dziecko Mówi „Nie” Zanim Usłyszy Pytanie

Jak ograniczyć codzienne przeciąganie liny, dawać sensowny wybór i budować współpracę bez czterdziestominutowych negocjacji o założenie butów

Mamy problem. Ale spokojnie.

Da się go rozwiązać i jeszcze będzie z czego się pośmiać.

Moje Dziecko Mówi „Nie” Zanim Usłyszy Pytanie

Jak ograniczyć codzienne przeciąganie
liny, dawać sensowny wybór i budować
współpracę bez czterdziestominutowych
negocjacji o założenie butów

Max Paradox

PROBLEM? WYLUZUJ. OGARNIESZ TO!

ISBN: 978-83-8483-406-0

SPIS TREŚCI

INTRO	5
Rozdział 1 - „Nie” nie zawsze znaczy to samo	11
Rozdział 2 - Jak przypadkiem uczymy dziecko, że pierwsza odpowiedź się nie liczy	19
Rozdział 3 - Kiedy wszystko staje się walką o władzę	28
Rozdział 4 - Dlaczego przekupywanie, straszenie i wielkie negocjacje działają tylko do czasu	36
Rozdział 5 - Za dużo poleceń, za mało przestrzeni na współpracę	44
Rozdział 6 - Najtrudniejsze nie jest „zrobić”, tylko „przestać robić coś innego”	52
Rozdział 7 - Wybór ma pomagać, a nie otwierać całodobowy supermarket możliwości	60
Rozdział 8 - Kiedy dziecko nie potrzebuje argumentu, tylko odzyskania sterowności	68
Rozdział 9 - „Najpierw to, potem tamto” - prosty porządek zamiast negocjacji	77
Rozdział 10 - Zasady ustala się przed awanturą, nie w jej środku	85
Rozdział 11 - Nie rozwiązuj w kółko tej samej kłótni - rozwiąż problem razem z dzieckiem	94
Rozdział 12 - Naucz dziecko mówić „nie” lepiej, zamiast próbować usunąć „nie” z języka	102
Rozdział 13 - Zamień polecenia w współpracę, zanim dziecko zdąży wejść w tryb oporu	111

Rozdział 14 - Nie każda odmowa wymaga konsekwencji - czasem potrzebuje naprawienia relacji.....	119
Rozdział 15 - Gdy „nie” pojawia się wszędzie naraz i nic, co zwykle działa, nie działa	127
Rozdział 16 - Dwoje dorosłych, trzy zestawy zasad i dziecko, które świetnie zna różnice	135
Rozdział 17 - Kiedy zwykłe metody nie wystarczają i trzeba przestać robić więcej tego samego	143
Rozdział 18 - Zauważ powrót starego schematu, zanim znowu będziecie negocjować każdą skarpetkę	151
Rozdział 19 - Coraz mniej przypominania, coraz więcej odpowiedzialności.....	159
Rozdział 20 - Nie chodzi o dziecko, które zawsze mówi „tak”, tylko o rodzinę, która umie przeżyć „nie”	167

INTRO

Jest 7:38. Teoretycznie o 7:45 powinniście wychodzić. Praktycznie jedno z was stoi w przedpokoju z kluczami w dłoni, drugim butem dziecka pod pachą i miną człowieka, który właśnie odkrył, że wychowanie potomstwa nie zostało zaprojektowane przez nikogo znającego pojęcie „harmonogram”. Mówisz: „Założ proszę buty”. Dziecko odpowiada: „Nie”. Nie spojrzało na buty. Nie zapytało, dokąd idziecie. Być może nie dosłyszało nawet całego zdania. „Nie” pojawiło się szybciej niż dźwięk, jakby w środku małego człowieka działał specjalny system obrony przeciwlotniczej wykrywający zbliżającą się prośbę. Próbujesz spokojnie: „Musimy już wychodzić”. „Nie”. Próbujesz żartem. „Nie”. Próbujesz argumentem o spóźnieniu, pogodzie, obowiązkach i prawdopodobnym upadku cywilizacji, jeśli nie znajdziecie się za trzy minuty w samochodzie. „Nie”. Po dziesięciu minutach rozmawiacie już nie o butach, tylko o sprawiedliwości, autonomii jednostki, tym, kto komu rozkazuje, dlaczego wczoraj można było wyjść później oraz dlaczego skarpetka ma „dziwną górę”. Jeśli zdarzyło ci się wtedy pomyśleć: „Przecież ja tylko chciałem, żeby założył buty”, to witaj. Właśnie znalazłeś temat tej książki.

Problem nie polega na tym, że dzieci mają własne zdanie. To akurat przyda im się bardzo długo po tym, jak przestaną mieścić się w foteliku samochodowym i zaczną uważać, że twoja muzyka jest „stara”. Kłopot zaczyna się wtedy, gdy niemal każda zwykła czynność zamienia się w przeciąganie liny: ubieranie, mycie zębów, kończenie zabawy, wyjście z domu, powrót do domu, siadanie do stołu, wchodzenie do kąpieli, wychodzenie z kąpieli, odkładanie rzeczy, robienie

czegoś teraz zamiast w mistycznym „zaraz”. Rodzic szybko zaczyna czuć, że cały dzień składa się z wydawania poleceń, negocjowania poleceń, przypominania poleceń i zastanawiania się wieczorem, dlaczego człowiek z dyplomem, prawem jazdy i dostępem do bankowości elektronicznej został pokonany przez kogoś, kto pięć minut wcześniej nie potrafił znaleźć bluzy leżącej przed nim. Do tego dochodzi zmęczenie. Gdy po raz piętnasty prosisz o tę samą rzecz, twoje zasoby cierpliwości nie siedzą spokojnie w magazynie i nie czekają na kolejne użycie. One już wychodzą tylnym wyjściem, niosąc karton z napisem „powodzenia”.

Naturalną reakcją jest więc zwiększanie nacisku. Skoro spokojna prośba nie działa, mówimy wyraźniej. Skoro wyraźniej nie działa, powtarzamy. Potem tłumaczymy. Następnie ostrzegamy, przekonujemy, negocjujemy, proponujemy nagrodę, wycofujemy nagrodę, zapowiadamy konsekwencję, zmieniamy konsekwencję, pytamy retorycznie „ile razy mam mówić?”, choć dobrze wiemy, że dziecko raczej nie odpowie „statystycznie około sześciu”. Czasem w końcu krzyczymy albo robimy wszystko sami, bo zegar nie ma zainteresowania naszym rozwojem rodzicielskim i autobus naprawdę odjedzie. Problem w tym, że każda z tych reakcji może chwilowo doprowadzić do założenia butów, ale jednocześnie utrwałać układ, w którym zwykłe polecenie jest dopiero pierwszym gwizdkiem meczu. Dziecko uczy się, że warto poczekać na trzeci komunikat, mocniejszy ton albo pełne przedstawienie argumentów. Rodzic uczy się natomiast, że trzeba mówić więcej, mocniej i wcześniej. W efekcie obie strony stają się coraz lepsze w konflikcie, choć żadna nie zapisywała się na ten kurs.

Warto przy tym od razu wyjaśnić jedną rzecz: ta książka nie będzie instrukcją produkcji dziecka, które z błyskiem wdzięczności w oku odpowiada na każdą prośbę: „Oczywiście, rodzicu, dziękuję za jasny komunikat”. Takie dziecko mogłoby wzbudzić większy niepokój niż to, które od czasu do czasu rzuci „nie” i schowa się za kanapą. Celem nie jest bezwzględne posłuszeństwo ani wygranie wszystkich starć. Nie chodzi też o to, by dorosły za każdym razem miał ostatnie słowo, szczególnie że przy niektórych dzieciach zdobycie ostatniego słowa wymagałoby pozostania przy łóżku do drugiej trzydziści w nocy. Chodzi o coś bardziej użytecznego: zmniejszenie liczby niepotrzebnych bitew, odróżnienie spraw naprawdę ważnych od tych, w których można zostawić trochę przestrzeni, oraz budowanie takiego sposobu komunikacji, w którym dziecko ma wpływ, ale nie musi przejmować dowodzenia nad całą rodziną. Autonomia i granice nie są przeciwieństwami. Mogą istnieć jednocześnie, choć oczywiście znacznie łatwiej napisać to zdanie niż zastosować je o 7:38 w przedpokoju.

Dziecięce „nie” może mieć wiele znaczeń. Czasem oznacza „chcę decydować”. Czasem „nie chcę przerywać tego, co robię”. Czasem „nie podoba mi się sposób, w jaki mi to powiedziałeś”, a czasem zwyczajnie „jestem zmęczony, głodny albo przebudźcowany i nie mam dziś ochoty współpracować z administracją domową”. Bywa też, że „nie” jest nawykiem, szybkim sposobem odzyskiwania poczucia kontroli albo testem: czy naprawdę muszę to zrobić, czy za trzy minuty dorosły zrobi to za mnie? Nie trzeba za każdym razem prowadzić psychologicznego śledztwa z tablicą korkową i czerwonym sznurkiem między zdjęciami podejrzanym. Warto jednak przestać traktować wszystkie

odmowy jak ten sam problem. Jeśli na każdą odpowiedź „nie” reagujesz identycznie, przypomina to używanie jednego klucza do wszystkich zamków w domu, a potem obrażanie się na drzwi. Inaczej rozmawia się z dzieckiem, które sprawdza granicę, inaczej z dzieckiem przeciążonym, inaczej z takim, które dostało nagle pięć poleceń, a jeszcze inaczej wtedy, gdy dorosły tak naprawdę pyta o coś, co wcale nie jest do wyboru.

To ostatnie jest jednym z drobnych codziennych absurdów. „Założysz już kurtkę?” brzmi jak pytanie. Gramatycznie naprawdę nim jest. Dziecko odkrywa więc zaskakującą możliwość skorzystania z odpowiedzi „nie”, po czym dorosły czuje się osobiście zdradzony przez język polski. „Chcesz już iść do kąpieli?” - „Nie”. „Możesz posprzątać zabawki?” - „Nie mogę”. I nagle trzeba wyjaśniać, że pytanie wcale nie było pytaniem, możliwość nie była możliwością, a demokracja została zawieszona do czasu zebrania klocków. Jedną z rzeczy, którymi będziemy się tutaj zajmować, to właśnie porządkowanie takich komunikatów: kiedy dawać realny wybór, kiedy jasno informować o granicy, jak ograniczać liczbę słów i co robić, gdy dziecko wybiera opcję, której w naszym menu w ogóle nie było. Sensowny wybór nie oznacza oddania sterów. Jeśli trzeba wyjść z domu, dziecko może zdecydować, którą bluzę założyć albo czy najpierw włoży kurtkę, czy buty. „Czy dziś rezygnujemy ze szkoły i rozpoczynamy nowe życie na dywanie w salonie?” nie musi znajdować się na liście dostępnych możliwości.

Nie chodzi jednak o sztuczki językowe, po których dziecko nagle zacznie współpracować jak świetnie wyszkolony zespół logistyczny. Nawet najlepszy sposób komunikacji nie usuwa zmęczenia, temperamentów,

trudnych poranków, pośpiechu ani faktu, że człowiek – także mały – czasem po prostu nie chce zrobić czegoś, co zrobić trzeba. Będziemy więc szukać rozwiązań działających nie tylko wtedy, gdy wszyscy są wypoczęci, cierpliwi i mają dwadzieścia minut zapasu, ale również w zwykłym domu, gdzie ktoś rozlał mleko, nie można znaleźć czapki, rodzic ma spotkanie za pół godziny, a dziecko właśnie uznało, że idealny moment na samodzielne wiązanie sznurówek nastąpił dokładnie dziś. Nauczysz się rozpoznawać, które zachowania niepotrzebnie podkreślają opór, jak skracać negocjacje, jak przygotowywać przejścia między czynnościami, jak używać wyboru bez tworzenia iluzji oraz jak utrzymać granicę bez prowadzenia przemowy dłuższej niż ceremonia otwarcia igrzysk. Będzie też miejsce na sytuacje, w których metoda nie działa, bo żadna uczciwa książka o życiu z dziećmi nie powinna udawać, że odpowiednio wypowiedziane zdanie zamienia chaos w reklamę rodzinnego jogurtu.

Najważniejsza zmiana zaczyna się od porzucenia myśli, że każde „nie” trzeba natychmiast pokonać. Jeśli potraktujesz odmowę jako zaproszenie do pojedynku, bardzo szybko będziecie mieć pojedynek. Jeśli potraktujesz ją jako informację, dopiero wtedy możesz zdecydować, co z nią zrobić. Czasem granica pozostanie bez zmian. Czasem warto dać wybór. Czasem trzeba skrócić własny komunikat, czasem dać dziecku chwilę na przejście z jednej czynności do drugiej, a czasem po prostu zaakceptować niezadowolone bez próby przekonania go, że powinno być zadowolone. Dziecko nie musi lubić każdej decyzji, żeby się do niej zastosować. Rodzic nie musi też wygrywać konkursu na najbardziej logiczny argument, bo rodzinne poranki nie są debatą oksfordzką, a komisja nie przyzna punktów za

eleganckie obalenie tezy pięciolatka, że „buty są bez sensu”. Im mniej energii poświęcisz na udowadnianie, kto ma rację, tym więcej zostanie jej na stworzenie warunków, w których współpraca w ogóle jest możliwa.

Nie obiecuję domu bez sprzeciwu. To byłoby podejrzané, a po tygodniu prawdopodobnie sprawdzałbyś, czy dzieci nie zostały podmienione. Możliwe jest jednak coś znacznie bardziej realistycznego: mniej sytuacji, w których proste zadanie urasta do rangi konfliktu międzynarodowego; krótsze negocjacje; mniej powtarzania; więcej jasności; więcej decyzji, które dziecko rzeczywiście może podjąć; i mniej poczucia, że współpraca zaczyna się dopiero po podniesieniu głosu. Nie będziemy próbować usunąć dziecięcego „nie” z języka. Będziemy raczej sprawdzać, dlaczego pojawia się tak często, kiedy warto je uszanować, kiedy spokojnie przeprowadzić dziecko przez granicę mimo protestu i jak nie zamieniać każdej codziennej czynności w czterdziestominutową konferencję pokojową. Bo czasem but naprawdę jest tylko butem. I byłoby miło, gdyby od czasu do czasu dało się go po prostu założyć.

Rozdział 1 - „Nie” nie zawsze znaczy to samo

Jest coś imponującego w szybkości, z jaką dziecko potrafi odmówić wykonania czynności, o której jeszcze nie wie, czym jest. Dorosły zaczyna zdanie: „Czy możesz na chwilę...” i zanim dotrze do słowa „podejść”, otrzymuje zwarte, dobrze osadzone w rzeczywistości „nie”. Można odnieść wrażenie, że dziecko nie tyle odpowiada na pytania, ile prowadzi system wczesnego ostrzegania przed możliwą utratą swobody. Sam dźwięk głosu rodzica oznacza potencjalne zagrożenie: może chodzić o zakończenie zabawy, odłożenie czegoś, ubranie się albo inną działalność, która z jakiegoś niewytłumaczalnego powodu nigdy nie jest tak atrakcyjna jak aktualne przesuwanie jednego klocka po podłodze. Rodzic słyszy odmowę i często automatycznie interpretuje ją jako nieposłuszeństwo. Dziecko tymczasem mogło powiedzieć „nie” z pięciu różnych powodów, z których tylko jeden rzeczywiście dotyczy sprawdzania granicy. To rozróżnienie nie jest akademicką zabawą. Od niego zależy, czy za trzydzieści sekund sytuacja się uspokoi, czy właśnie rozpocznie negocjacje, których protokół końcowy będzie wymagał podpisów trzech stron i obecności obserwatora ONZ.

Pierwszy rodzaj „nie” to odmowa wynikająca z przerwania czegoś ważnego dla dziecka. Ważnego oczywiście w dziecięcej skali, która potrafi bardzo różnić się od naszej. Dla dorosłego układanie trzeciego garażu z poduszek może być działalnością o ograniczonym znaczeniu gospodarczym. Dla dziecka jest to jednak projekt w toku, posiadający logikę, cel i bardzo wyraźny moment, w którym absolutnie nie

można go porzucić. Gdy wtedy pada polecenie „chodź jeść”, dziecko często nie reaguje na sam obiad, lecz na gwałtowne zerwanie ciągłości. Dorosły widzi prostą zmianę czynności. Dziecko doświadcza raczej sytuacji przypominającej wyłączenie komputera komuś, kto właśnie kończy prezentację, bez pytania, czy plik został zapisany. Dlatego odmowa może być próbą ochrony aktualnej aktywności, a nie deklaracją wojny przeciwko rodzinie. To ważne, bo zupełnie inaczej postępuje się z kimś, kto potrzebuje chwili na domknięcie czynności, niż z kimś, kto właśnie sprawdza, czy granica naprawdę istnieje.

Drugi typ odmowy pojawia się wtedy, gdy dziecko walczy o wpływ. Nie musi chodzić o wielką potrzebę niezależności rodem z manifestu politycznego. Czasem wystarczy, że przez ostatnią godzinę ktoś decydował za nie niemal o wszystkim: kiedy wstać, gdzie iść, co włożyć, gdzie usiąść, co schować, czego nie dotykać i dlaczego absolutnie nie należy lizać szyby w sklepie. W pewnym momencie pojawia się potrzeba odzyskania choć jednego kawałka sterowania własnym dniem. Jeśli akurat trafi na pytanie o umycie rąk, ręce stają się przypadkową granicą niepodległości. Dorosły patrzy na brudne palce i widzi higienę. Dziecko widzi ostatnią redutę samostanowienia. To oczywiście nie oznacza, że od tej chwili należy konsultować każdy punkt dnia w demokratycznym referendum. Oznacza jedynie, że część oporu można zmniejszyć, jeśli w sytuacjach naprawdę elastycznych dziecko regularnie doświadcza realnego wpływu, zamiast otrzymywać go dopiero wtedy, gdy rozpocznie protest.

Trzeci rodzaj „nie” wynika z przeciążenia. Dziecko może być zmęczone, głodne, rozdrażnione, zestresowane albo mieć za sobą więcej bodźców, niż w danym momencie

potrafi spokojnie przetworzyć. Wtedy pozornie niewielkie wymaganie staje się ostatnią kroplą. Rodzic mówi: „Odtóż kubek do kuchni”, a reakcja wygląda tak, jakby poprosił o przeniesienie fortepianu na siódme piętro bez windy. To jeden z tych momentów, w których łatwo pomyśleć: „Przecież to nic takiego”. I właśnie dlatego sytuacja jest zdradliwa, bo z perspektywy dorosłego rzeczywiście może to być nic takiego, lecz zdolność do współpracy nie zależy wyłącznie od wielkości zadania. Zależy także od aktualnych zasobów. Jeśli ktoś ma dziesięć procent baterii, dodatkowe trzy procent obciążenia czuje inaczej niż przy pełnym naładowaniu. Nie trzeba z tego robić diagnozy ani usprawiedliwiać wszystkiego zmęczeniem. Trzeba tylko zauważyć, że czasem odpowiedź brzmi „nie”, ponieważ układ nerwowy nie ma ochoty przyjmować kolejnego polecenia, nawet jeśli polecenie samo w sobie jest rozsądne.

Czwarty typ odmowy to „nie” nawykowe. Dziecko nauczyło się, że pierwsza odmowa niewiele kosztuje, a może przynieść całkiem ciekawe rezultaty. Czasem rodzic rezygnuje. Czasem proponuje lepszą ofertę. Czasem zaczyna tłumaczyć. Czasem zadanie wykonuje sam, bo życie ma harmonogram, a człowiek nie zamierza spędzić reszty dnia, negocjując przeniesienie talerza o dwa metry. Z punktu widzenia dziecka szybkie „nie” może więc być racjonalną strategią. Nie musi ono świadomie analizować układu sił przy stole jak doświadczony negocjator. Wystarczy, że wielokrotnie zauważyło prostą zależność: po odmowie sytuacja się zmienia. Być może pojawi się więcej czasu, większa uwaga, łagodniejsze wymaganie albo korzystniejsza propozycja. Jeśli tak, „nie” staje się domyślnym pierwszym ruchem. Nie dlatego, że dziecko jest przebiegłym manipulatorem w małym swetrze, lecz dlatego,

że ludzie bardzo szybko uczą się zachowań, które czasem działają.

Piąty rodzaj to rzeczywiste testowanie granicy. Dziecko rozumie polecenie, ma wystarczające zasoby, nie zostało brutalnie wyrwane z ważnej aktywności i dobrze wie, czego się od niego oczekuje, ale sprawdza: „A co się stanie, jeśli tego nie zrobię?”. To normalny element uczenia się zasad. Granice, których nigdy nie można sprawdzić, są dla dziecka trochę abstrakcyjne. Musi czasem przekonać się, czy „nie rzucamy jedzeniem” oznacza faktycznie nie rzucamy, czy raczej „dorosły powie to trzy razy, a przy czwartej frytce westchnie i odpuści”. Problem zaczyna się nie wtedy, gdy dziecko testuje, ale wtedy, gdy dorosły odpowiada za każdym razem inaczej. Raz żartuje, raz grozi, raz rezygnuje, raz nakłada ogromną konsekwencję, a następnego dnia nie reaguje wcale. Z perspektywy dziecka granica zaczyna wtedy przypominać automat z nagrodami: nie wiadomo, co wypadnie, więc warto próbować dalej. Spójność nie oznacza surowości. Oznacza przewidywalność.

W praktyce te pięć odmian „nie” może wyglądać niemal identycznie. Dziecko nie przekazuje przecież komunikatu: „Odmowa numer trzy, przeciążenie połączone z lekką potrzebą autonomii, proszę dobrać interwencję”. Mówi po prostu „nie”, czasem wzbogacone o ton, spojrzenie albo nagłe zwiększenie odległości między sobą a rodzicem. Dlatego pierwszą umiejętnością nie jest wymyślanie idealnej odpowiedzi, tylko krótka diagnoza sytuacyjna. Nie psychologiczna, nie kliniczna, nie wymagająca notatnika i lampy skierowanej w twarz podejrzanego. Wystarczą trzy pytania zadane sobie w głowie: czy dziecko zostało właśnie gwałtownie oderwane od czegoś? Czy miało dziś jakikolwiek realny wpływ na drobne decyzje? Czy wygląda na

człowieka, który w ogóle ma jeszcze zasoby na współpracę? Jeśli odpowiedź na któreś z nich brzmi „tak, tu może być problem”, warto najpierw zareagować na tę przeszkodę, a dopiero potem na samą odmowę.

Wyobraźmy sobie popołudnie. Dziecko buduje tor, rodzic mówi: „Sprzątamy, idziemy się kąpać”, a odpowiedź brzmi „nie”. Można natychmiast wejść na wyższy poziom: „Powiedziałem, że sprzątamy”. Dziecko odpowie głośniejszym głosem, rodzic jeszcze głośniejszym i po dwóch minutach wszyscy będą już uczestniczyć w konflikcie, którego pierwotnym przedmiotem był plastikowy wagonik. Można też zatrzymać się na sekundę i zauważyć, że problemem jest przerwanie aktywności. Wtedy komunikat może brzmieć: „Widzę, że chcesz jeszcze dokończyć ten odcinek. Masz trzy minuty na zakończenie i potem odkładamy tor”. Granica pozostaje. Kąpiel się odbędzie. Nie ma jednak potrzeby udowadniania, że dziecko nie powinno być niezadowolone z końca zabawy. Jeśli po trzech minutach nadal pada „nie”, sytuacja zmienia kategorię: nie chodzi już o brak przygotowania do przejścia, lecz o sprawdzenie, czy zapowiedziana granica rzeczywiście obowiązuje. To rozróżnienie oszczędza mnóstwo niepotrzebnych słów.

Podobnie działa sytuacja z potrzebą wpływu. Jeśli cały dzień był dla dziecka serią komunikatów „teraz to”, „nie tam”, „chodź tutaj”, „zostaw”, „szybciej”, kolejna prośba może uruchomić opór, choć sama w sobie jest banalna. Warto wtedy szukać miejsc, gdzie decyzja naprawdę jest obojętna dla dorosłego. Nie chodzi o sztuczne wybory w stylu „wolisz zrobić to teraz czy natychmiast?”, bo dzieci zaskakująco dobrze wyczuwają, kiedy wybór jest przebrany poleceniem. Realny wybór ma dwie opcje, które dorośli naprawdę akceptują. „Chcesz najpierw schować

kredki czy książki?" jest wyborem, jeśli obie czynności trzeba wykonać, ale kolejność nie ma znaczenia. „Chcesz posprzątać czy dostać karę?" nie jest wyborem, tylko groźbą po krótkim kursie marketingu. Im częściej dziecko dostaje prawdziwy wpływ tam, gdzie można go bezpiecznie oddać, tym mniej musi walczyć o niego w miejscach, w których wybór jest niewielki.

Pierwsze praktyczne ćwiczenie w tej książce jest więc celowo mało spektakularne. Przez dwa lub trzy dni nie próbuj jeszcze „naprawiać” każdego „nie”. Zamiast tego obserwuj dziesięć zwykłych sytuacji odmowy i przypisz im roboczo jedną z kategorii: przerwanie aktywności, potrzeba wpływu, przeciążenie, nawykowa odmowa albo test granicy. Nie musisz mieć racji za każdym razem. Chodzi o zmianę odruchu z „znowu mnie nie słucha” na „co tu właściwie się dzieje?”. Zapis może być bardzo prosty: sytuacja, pierwsza reakcja dziecka, prawdopodobny powód, moja reakcja, rezultat. Już samo to często pokazuje powtarzalny wzorzec. Możesz odkryć, że większość konfliktów wybucha przy zmianach aktywności, albo że wieczorne „nie” ma zupełnie inną temperaturę niż poranne, albo że dziecko najczęściej stawia opór po trzecim z rzędu poleceniu. To nie rozwiązuje problemu, ale zamienia mgłę w mapę.

Wersja minimum tego ćwiczenia jest jeszcze prostsza. Jeśli nie masz ochoty prowadzić obserwacji, wybierz jedno „nie” dziennie i zanim odpowiesz, policz w głowie do dwóch. Nie do dziesięciu, nie musisz przechodzić kursu medytacji na schodach do łazienki. Dwie sekundy wystarczą, żeby zadać sobie pytanie: „Czy wiem, z czym właściwie walczę?”. To drobna pauza, ale może zapobiec automatycznemu przejściu od prośby do nacisku. Jeśli widzisz, że dziecko jest w połowie czynności, daj mu krótkie domknięcie. Jeśli

jest wyraźnie przeciążone, uprość komunikat. Jeśli chodzi o wpływ, oddaj decyzję tam, gdzie możesz. Jeśli to test granicy, przestań produkować nowe argumenty i przejdź do spokojnego wykonania tego, co już zostało ustalone. Każda z tych odpowiedzi jest inna, bo każde z tych „nie” pełni inną funkcję.

Plan B jest potrzebny wtedy, gdy nie masz czasu na analizowanie czegokolwiek. Są poranki, podczas których diagnozowanie odmowy byłoby luksusem porównywalnym z przyrządzaniem świeżego croissanta między szukaniem plecaka a sprawdzaniem, czy ktoś ma na sobie spodnie. W takich chwilach stosuj prostą zasadę: uznaj emocję lub opór jednym zdaniem, powiedz jasno, co się wydarzy, i ogranicz dalszą rozmowę. „Wiem, że nie chcesz wychodzić. Teraz wychodzimy. Możesz wziąć samochodzik albo zostawić go tutaj”. Nie próbujesz ustalić, czy źródłem odmowy było przerwanie zabawy, zmęczenie, potrzeba autonomii czy niekorzystne położenie Jowisza. Dajesz minimum uznania, maksimum jasności i jeden realny wybór, jeśli jest dostępny. Plan B nie służy idealnemu wychowaniu. Służy przejściu przez trudną sytuację bez dodawania do niej dwudziestu zdań, trzech gróźb i wykładu o szacunku, którego nikt w tej chwili nie ma możliwości przyswoić.

Jest jeszcze jedna rzecz, którą warto zacząć zauważać: reakcja dziecka po odmowie mówi czasem więcej niż samo „nie”. Jeśli po uznaniu końca zabawy protest szybko słabnie, prawdopodobnie problemem było przejście. Jeśli po dostaniu realnego wyboru dziecko zaczyna działać, mogło chodzić o wpływ. Jeśli nawet najprostsze zadanie wywołuje lawinę emocji, warto spojrzeć na zmęczenie i przeciążenie. Jeśli natomiast dziecko obserwuje przede wszystkim twoją reakcję, przeciąga sytuację i zmienia argumenty w miarę ich

obalania, być może sprawdza, gdzie naprawdę przebiega granica. To nie są matematyczne wzory. Dzieci potrafią łączyć kilka powodów naraz, bo najwyraźniej uznały, że jeden mechanizm oporu to za mało. Mimo to im lepiej rozpoznajesz dominujący motyw, tym rzadziej odpowiadasz młotkiem na wszystko, co wygląda jak gwóźdź.

Najważniejszą zmianą po tym rozdziale nie ma być więc bardziej przekonująca odpowiedź na dziecięce „nie”. Ma nią być większa precyzja. Zamiast słyszeć każdą odmowę jako „nie będę cię słuchać”, zacznij dopuszczać inne tłumaczenia: „nie chcę kończyć”, „chcę mieć wpływ”, „mam już dość”, „sprawdzam, czy to naprawdę konieczne”, „nauczyłem się, że pierwsze nie uruchamia negocjacje”. Dzięki temu przestajesz walczyć z jednym wielkim, niewyraźnym problemem i zaczynasz reagować na konkretne sytuacje. Nie oznacza to pobłażliwości. Czasem po rozpoznaniu powodu nadal powiesz: „Rozumiem. I robimy to”. Tyle że wtedy granica jest odpowiedzią na rzeczywisty problem, a nie pociskiem wystrzelonym odruchowo w stronę pierwszego „nie”.